

5. Смірнова В.В. Забезпечення прийняття правомірних рішень судом апеляційної інстанції в кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.В. Смірнова. – Х., 2012. – 225 с.

6. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : дис. ... докт. юрид. наук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Glinskaya/d_Glinskaya.pdf.

7. Дубинский А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы / А.Я. Дубинский. – К.: Наукова думка, 1984. – 184 с.

8. Басиста І.В. Прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: [моногр.] / І.В. Басиста. – Івано-Франківськ: Типовіт, 2011. – 500 с.

9. Большой толковый словарь русского языка / Сост. и гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб.: Норинт, 1998. – 1536 с.

10. Марочкін О.І. Мотивування процесуальних рішень слідчого: [моногр.] / О.І. Марочкін – К., Національна академія прокуратури України, 2015. – 214 с.

11. Письменний Д.П. Регламентція слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в Кримінальному про-

цесуальному кодексі України / Д.П. Письменний // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: матеріали Всеукраїнської наук.-прак. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) – МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України, 2012. – С. 70–73.

12. Білічак О.А. Правове регулювання негласних (слідчих) розшукових дій / О.А. Білічак // Науковий фаховий журнал «Право і суспільство». – 2013. – № 5-2. – С. 181–187.

13. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: их виды, содержание и формы [Текст] / П.А. Лупинская. – М.: Юрид. лит., 1976. – 168 с.

14. Колотков Н.Г. Принятие решение как стадия процесса применения норм права [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / Н.Г. Колотков [Свердловск. юрид. ин.-т]. – Свердловск, 1980. – 21 с.

15. Муратова Н.Г. Процессуальные акты органов предварительного расследования [Текст] / Н.Г. Муратова. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 120 с.

16. Кузьмічов В.С. Слідча діяльність: характеристика та напрями вдосконалення: [монографія] / В.С. Кузьмічов, Ю.М. Чорноус. – К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2005. – 448 с.

УДК 343.123.12 (477)

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИКІВ

Ткаченко В.І., аспірант
кафедри оперативно-розшукової діяльності
і розкриття злочинів факультету № 2
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті проводиться комплексне дослідження особи злочинця як одного з основних елементів оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотиків. Узагальнюються відомості про елементи структури особи злочинця, надані різноманітними юридичними науками, а також напрацьовані теорією оперативно-розшукової діяльності.

Ключові слова: особа злочинця, оперативно-розшукова характеристика, контрабанда наркотиків, наркотики, оперативно-розшукова протидія.

В статье проводится комплексное исследование личности преступника как одного из основных элементов оперативно-розыскной характеристики контрабанды наркотиков. Обобщаются сведения об элементах структуры личности преступника, предоставленные различными юридическими науками, а также наработанные теорией оперативно-розыскной деятельности.

Ключевые слова: личность преступника, оперативно-розыскная характеристика, контрабанда наркотиков, наркотики, оперативно-розыскное противодействие.

Tkachenko V.I. OFFENDER'S PERSONALITY AS AN ELEMENTS OF OPERATIVE AND SEARCH CHARACTERISTICS OF SMUGGLING OF NARCOTICS

The author of the article conducts a comprehensive study of the offender's personality as one of the key elements of operative and search characteristics of smuggling of narcotics. The author has considered the diverse composition elements and properties of the offender's personality having the significance to operative and search combating drug trafficking. The author has generalized the information about the elements of the structure of the offender's personality provided by the various law sciences, as well as worked out by the theory and practice of operative and search activities.

Key words: offender's personality, operative and search characteristics, smuggling of narcotics, drugs, operative and search counteraction.

Постановка проблеми: Розкриття ознак та властивостей особи злочинця як елемента оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотиків потребує ретельного дослідження. Це зумовлено тим, що ефективність оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків безпосередньо залежить від обсягу знань оперативних працівників про особу злочинця і здатності використовувати

їх у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Актуальність питання підтверджується недостатнім ступенем розробленості: на сьогодні дослідження ознак та властивостей особи злочинця як елемента оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотиків не має фундаментального характеру та потребує більш ретельного аналізу і комплексного підходу.

Ступінь розробленості проблеми. Особу злочинця як елемент характеристики контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів досліджували з позиції кримінального та кримінально-процесуального права С.О. Сорока, О.О. Леонідова, М.Є. Детьюкова, кримінології – В.А. Тимошенко, Ю.Г. Пономаренко, П.А. Горбаченко, Г.В. Кириченко, криміналістики – А.М. Полях, Д.Ю. Стригун, Л.О. Ужва. Разом із тим дослідження були акцентовані на вивчення ознак особи злочинця з позиції саме кримінального права, криміналістики та кримінології.

Мета статті – комплексно дослідити ознаки, властивості, типи особи злочинця як елемента оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотиків. Новизна дослідження питання полягає в тому, що в статті зроблена спроба провести аналіз сукупності ознак особи злочинця з позиції різноманітних юридичних наук, а також теорії та практики оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Наукова категорія «особа злочинця» завжди перебувала в центрі уваги вчених, які представляють юридичні науки. Цю категорію визначають із позиції певної цілісності своєрідних якостей, стану особи, сукупності його порівняно стійких соціальних та психологічних характеристик, які спільно з певними об'єктивними обставинами зумовлюють вибір нею злочинного варіанту поведінки [1, с. 10; 2, с. 47]; стійкої криміналістично-значущої сукупності психофізичних властивостей і якостей, мотиваційних установок, емоційної і раціональної сфер людської свідомості, що відобразились у слідах злочину в процесі підготовки, вчинення і приховання слідів злочину, а також поведінки після вчинення злочину [3]; слідоутворюючого об'єкту, джерела інформації про вчинений злочин і як засіб його розкриття [4, с. 197].

Особа злочинця є важливим елементом оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотиків. Цей елемент безпосередньо взаємодіє з такими елементами оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотиків як предмет і спосіб вчинення злочину. Така взаємодія проявляється у здійсненні злочинцем впливу на наркотики шляхом вчинення дій, спрямованих на їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Особа злочинця як елемент характеристики контрабанди наркотиків є предметом дослідження багатьох юридичних наук. Кожна з цих наук вивчає зазначену категорію з позиції власних інтересів. Саме тому до структури особи злочинця як елемента оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотиків входять відомості, напрацьовані іншими науками та адаптовані під інтереси ОРД. Так, Ю.Г. Пономаренко визначив особистість злочинця у сфері контрабанди наркотичних засобів як сукупність соціально-психологічних властивостей особистості, що зумовлюють вчинення злочинів у сфері незаконного переміщення через кордон наркотичних засобів із метою подальшого збуту (а отже, збагачення), задоволення власних потреб та ін. [5, с. 39; 6]. С.О. Со-

рока, О.О. Леонідова та М.Є. Детьюкова розглядали особу злочинця контрабандиста з позиції суб'єкта та суб'єктного складу злочину, передбаченого ст. 305 КК України. Вони підкреслили, що суб'єктом контрабанди наркотиків може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку на момент вчинення цього злочину. Ним може бути громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства. Суб'єктивна сторона контрабанди наркотиків характеризується наявністю вини у формі прямого умислу, тобто що винна особа усвідомлює суспільну небезпеку і фактичні обставини незаконного переміщення наркотичних засобів через митний кордон України і бажає вчинити передбачене ст. 305 КК України діяння [7; 8]. С.О. Сорока акцентує на обставинах стосовно особи злочинця, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні під час розслідування контрабанди наркотиків. До таких обставин вона відносить вік, стан здоров'я особи, рівень її фізичного і розумового розвитку, наявність судимості, матеріальне становище, винуватість, форму його вини, мотив, мету вчинення цього злочину, роль у вчиненні контрабанди наркотиків, вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, злочинною організацією, повторно, службовою особою з використанням свого службового становища. Ці відомості мають юридичне значення під час виникнення питань стосовно осудності особи, впливають на ступінь тяжкості злочину та кваліфікацію вчиненого діяння, забезпечення в майбутньому конфіскації майна та ін. [9]. Ознаки суб'єкта та суб'єктного складу злочину є за своєю сутністю кримінально-правовими ознаками особи злочинця. З огляду на те, що суб'єкт злочину є обов'язковим елементом складу контрабанди наркотиків, за його відсутності, не може йти мова про наявність злочину, а згідно зі ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [10]. Тому оперативні працівники під час проведення оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків мають, у першу чергу, встановити та задокументувати кримінально-правові ознаки особи злочинця.

Л.О. Ужва вважає, що до структури особистості злочинця, які вчиняють контрабанду наркотиків, входять соціально-демографічні, соціально-рольові, кримінально-правові, морально-психологічні ознаки, вона також підкреслює стійкі антисоціальні погляди сучасного контрабандиста [11].

А.М. Полях диференціює контрабандистів залежно від їх рольової функції, визначає криміналістично-значущі ознаки та вважає, що структура особи злочинця складається зі «стереотипного портрета злочинця», «психологічного профілю», «інформаційного портрета контрабандиста». Він дійшов висновку, що особа контрабандиста не є однозначною й охоплює: а) організаторів контрабанди наркотичних засобів; б) перевізників наркотичних

засобів; в) осіб, що сприяють переміщенню наркотичних засобів під час вчинення контрабанди; г) осіб, яким адресовані наркотичні засоби. На думку автора, оскільки контрабанда наркотичних засобів завжди пов'язана з іншими ланцюгами їх незаконного обігу, існують певні взаємозв'язки між особами, що вчиняють такі злочини [12].

В.Г. Кириченко вважає, що до структури особи контрабандиста входить соціально-демографічна характеристика, яка складається з таких даних, як рід занять, стать, вік, освіта, громадянство; її кримінально-правові та моральні ознаки. Автор розробив типологію за цілями вчинення контрабанди наркотиків: контрабандист-«комерсант», контрабандист-«наркоман», випадковий тип. Контрабандист-«комерсант» є найбільш небезпечним типом, частка якого серед громадян, затриманих за контрабанду наркотиків, перевищує 60%; він вчиняє контрабанду наркотиків винятково з метою одержання надприбутку та частіше у складі злочинної групи, має середній вік 35–45 років, середню або середню спеціальну освіту, при цьому не працює або, працюючи, використовує свою професійну діяльність для вчинення контрабанди (водій-далекобійник, провідник і т.д.). Контрабандист-«наркоман», частка яких складає 18%, вчиняє зазначений злочин із метою або їх вживання, або з метою їх збуту винятково для придбання, наприклад, інших наркотиків. Випадковий тип, до якого входять контрабандисти, які вчиняють цей злочин у зв'язку з несприятливим збігом обставин або з легковажно-безвідповідальних мотивів [13].

П.А. Горбаченко, на підставі аналізу матеріалів кримінальних справ та кримінальних проваджень, що розслідувалися слідчими органами СБУ протягом 2009–2015 рр., за ст. 305 КК України, сформував кримінологічний портрет контрабандиста, до структури якого він відніс такі елементи, як *стать* (чоловіки становлять 86%, а жінки – 14%), *вік* (37% – особи віком від 26 до 30 років; 30% – від 31 до 40 років; 16% – від 21 до 25 років; 11% – від 41 до 50 років; 3% – від 51 до 60 років; 2% – від 16 до 20 років), *громадянство* (громадяни України – 60%, Російської Федерації – 18%, інших країн – 22%), *освіта* (повна середня – 35%, середньо-спеціальна – 24%, вища – 28%, неповна вища – 6%, неповна середня – 4%), *зайнятість і соціальне становище* (не працюють – 72%, працюють або навчаються – 28%), *сімейний стан* (одружені особи – 61%, неодружені або розлучені – 39%), *наявність дітей* (75% злочинців цієї категорії мають дітей на вихованні), *судимість* (раніше не судимі – 86%), *повторність учинення злочину у сфері незаконного наркообігу* (15% осіб раніше притягалися до кримінальної відповідальності за вчинення іншого злочину у сфері незаконного наркообігу), *факт проживання за місцем реєстрації* (за місцем реєстрації проживає 55% злочинців), *мотив* (корисливий: із метою подальшого збуту предмета контрабанди – 45%; з метою отримання коштів за перевезення – 25%; для особистого вживання – 30%) [14].

В.А. Тимошенко досліджує особу злочинця в контексті її участі у складі злочинного угру-

пування, яке організовує та здійснює контрабандне переміщення наркотиків. Він акцентує на спеціалізації членів груп, яка, крім сприяння підвищенню ефективності наркобізнесу, забезпечує і безпеку функціонування організації; дослідив питання методів конспірації зазначених груп. Також він справедливо зазначає, що як перевізників наркотичних засобів організатори злочинних угруповань використовують як споживачів і дрібних збувальників, так і осіб, відкрито не пов'язаних зі злочинним обігом наркотиків: родичів, сусідів, випадкових знайомих, попутників, водіїв, працівників повітряного і залізничного транспорту та ін. [15].

Д.Ю. Стригун зв'язав ознаки особи злочинців зі способами вчинення контрабанди наркотиків, наголосив на постійному підвищенні рівня підготовленості та організованості наркоділків. Він зазначив: 1) контрабандою наркотиків стали займатися більш досвідчені правопорушники, які з року в рік набувають злочинного досвіду, навчаються на свої помилках та помилках своїх знайомих, отримують юридичні консультації з метою уникнення кримінальної відповідальності за свої злочини. Для цього вони намагаються провозити наркосировину окремо від речей, не залишаючи слідів; 2) наркоділки змінюють маршрути контрабанди наркотичних засобів, у зв'язку із затриманнями і вилученнями наркотичних засобів у виявлених маршрутах; 3) контрабандисти не шкодують коштів для виготовлення спеціальних схованок, одягу для перевезення предметів контрабанди через митні пости, а також поза митним контролем. Автор зазначив, що соціальна нестабільність та економічні труднощі сприяють втягненню в незаконну торгівлю та контрабанду наркотичних засобів малозабезпечених прошарків населення, в першу чергу, молодь [16].

В.П. Мелюх звернув увагу на те, що групи, які спеціалізуються на вчиненні контрабанди наркотиків, мають складну внутрішню структуру, до якої входять: 1) особи, які здійснюють фізичне переміщення об'єктів контрабанди через державний кордон (виконавці); 2) особи, відповідальні за безпеку переміщення предметів через державний кордон (на шляху проходження і в пункті перетинання кордону); 3) особи, відповідальні за безпеку діяльності групи (забезпечують захист від діяльності контролюючих і правоохоронних органів); захист групи від діяльності митних органів (інколи співробітники митниці, прикордонної служби, які вступили в злочинну змову з контрабандистами); 4) особи, які забезпечують підготовку предметів до переміщення через державний кордон (до їх обов'язків входить упакування предметів контрабанди, їх маскуванню, завантаження в транспортні засоби тощо); 5) особи, які забезпечують групу транспортними засобами (перевізники), зокрема керівники, як правило, невеликих транспортних підприємств, а також індивідуальні власники або орендарі транспортних засобів; 6) особи, які здійснюють фінансування діяльності групи (придбання, перевезення тощо) [17].

Аналізуючи матеріали судових справ за ст. 305 КК України, які розміщені на сайті

«Судова влада», формулюємо висновок, що сучасний контрабандист, який спеціалізується на переміщенні наркотиків неоднорідний за своїми властивостями, способами вчинення злочину. Якщо раніше контрабандисти переміщували наркотики частіше у власному одязі, особистих речах, домашніх тваринах, а також пакунках, товарі, які супроводжували або здавали в багажне відділення тощо. У сучасному світі дедалі більшої популярності набирає безконтактна контрабанда наркотиків. Так, особа замовляє наркотик через мережу Інтернет та отримує його усередині певного товару, який потім отримує поштою. Також зустрічаються випадки, коли фізична або юридична особа, які знаходяться, наприклад на території Таджикистану, замовляють наркотик у наркоділера, який купує його в Таїланді та відправляє його на територію України. Контрабандисти можуть відправляти в Україну різними партіями компоненти з метою виготовлення наркотику, кожен з яких не є забороненим. Разом із тим схеми переміщення великих партій наркотиків залишаються незмінними, але під час їх супроводження застосовуються новітні технології. Це свідчить про певний інтелект та розумові здібності міжнародних наркоділерів, які відстежують появу новітніх технологій та адаптують їх з метою здійснення контрабанди наркотиків.

З огляду на вищевикладене, вважаємо, що зазначені характеристики, надані фахівцями інших юридичних наук, мають вводити до структури наукової категорії «особа злочинця» як елемента оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків. В юридичній та спеціальній літературі «особа злочинця» визначається як об'єкт оперативно-розшуку, оперативно-розробки та оперативно-розшукової профілактики. Вважаємо, що з позиції оперативно-розшукової діяльності наукова категорія «особа злочинця» іноді може приймати умовний характер. Це зумовлено тим, що особа може виношувати намір вчинити контрабанду наркотиків або здійснити певні підготовчі дії з метою реалізації своїх задумів. Проте наявність таких намірів і навіть певних дій не є злочином із боку кримінального законодавства. На відміну від інших видів правоохоронної діяльності, оперативно-розшукова діяльність, за допомогою наявних форм і методів, дає змогу попередити вчинення контрабанди наркотиків шляхом нівелювання злочинних задумів особи та здійснити вплив на неї з метою досягнення добровільної відмови від вчинення злочину. Тому фактично, розглядаючи поняття «особа злочинця», в деяких випадках ми розуміємо «особу ймовірного (потенційного) злочинця».

На наш погляд, структурно наукова категорія «особа злочинця», з позиції теорії оперативно-розшукової діяльності, має складатися з таких інформаційних блоків: 1) відомості про типові категорії осіб, які можуть становити оперативний інтерес; 2) відомості про особу, які можуть вказати на ознаки підготовки та вчинення нею контрабанди наркотиків, причетність її до організації та забезпечення функціонування каналів контрабанди наркотиків, 3) відомості, що дають змогу ідентифіку-

вати особу; 4) відомості, що мають значення під час документування контрабанди наркотиків за допомогою сил та засобів ОРД; 5) індивідуальні особливості особи, які мають значення під час здійснення впливу на неї; 6) методи вивчення особи контрабандиста та впливу на неї; 7) джерела відомостей про особу та способи їх фіксації.

Висновки. 1. Особа злочинця є одним з основних елементів оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотиків. 2. Особа злочинця як елемент оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотиків – це особа, яка потрапила в поле зору суб'єктів оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків, на підставі наявних оперативних та інших даних, у зв'язку з можливим виношуванням нею намірів вчинити дії, спрямовані на організацію, здійснення, забезпечення та прикриття переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, підготовкою до таких протиправних дій та їх безпосереднього вчинення. 3. Особа контрабандиста – персоналізована людина, якій притаманна індивідуальна система морально-психологічних та соціальних переконань, властивостей, інтелектуальних, емоційних і вольових якостей, які вона реалізує та втілює в злочинній поведінці, а саме конкретних діях, пов'язаних з організацією контрабандного переміщення наркотиків. 4. Особа злочинця вчинює контрабанду наркотиків, усвідомлюючи характер протиправності своїх дій, та бажає їх настання. 5. З метою контрабанди наркотиків характерне ретельне планування особою вчинення злочину. 6. Здебільшого мета вчинення контрабанди наркотиків – особисте збагачення. 7. Для системної контрабанди наркотиків характерне вчинення злочину у складі організованої групи осіб із чітким розподілом ролей. 8. Особа злочинця може розглядатись із позиції суб'єкта та суб'єктного складу злочину; слідоутворюючого або слідосприймаючого об'єкта; об'єктів оперативно-розшуку, оперативно-розробки, оперативно-розшукової профілактики; об'єкта вивчення та впливу з використанням методів, засобів та заходів ОРД.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Даньшин И.Н. Криминология (понятие, предмет, задачи и система криминологической науки) / И.Н. Даньшин. – Х., 1994. – 34 с.
2. Закалюк А.П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения / А.П. Закалюк. – М., 1986. – 192 с.
3. Демидов Н.Н. Изучение личности преступника в процессе расследования : дис. ... канд. юрид. наук / Н.Н. Демидов. – Волгоград, 2003. – 187 с.
4. Гавло В.К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений / В.К. Гавло. – Томск: Изд. Томского у-та, 1985. – 333 с.
5. Пономаренко Ю.Г. Криминологична характеристика злочинності у сфері незаконного наркообігу / Ю.Г. Пономаренко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 23. – С. 35-40.
6. Пономаренко Ю.Г. Особистість злочинця у сфері незаконного наркообігу / Ю.Г. Пономаренко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 24. – С. 39-43.

7. Сорока С.О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / С.О. Сорока. – Львів: Б.в., 2010. – 20 с.
8. Леонідова О.О. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів як вид злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів / О.О. Леонідова, М.Є. Детюкова // *Право і Безпека*. – 2011. – № 5. – С. 158–162 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_5_37.
9. Сорока С.О. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні під час розслідування контрабанди наркотичних засобів / С.О. Сорока // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. – 2015. – № 813. – С. 287–291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_47.
10. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 22. – Ст. 303 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
11. Ужва Л.О. Кримінологічні особливості особи злочинця, що вчиняє контрабанду наркотичних засобів. Науково-практична інтернет-конференція 14.05.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=535%3A130513-17&catid=70%3A5-0513&Itemid=86&lang=ru.
12. Полях А.М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: [монографія] / А.М. Полях. – Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х. : Право, 2010. – 160 с.
13. Кириченко Г.А. Кримінологічна характеристика особи, яка вчинила контрабанду наркотичних засобів і психотропних речовин / Г.А. Кириченко // *Вісник Запорізького національного університету*. – 2012. – № 1 (II). – С. 232–237.
14. Горбаченко П.А. Кримінологічний портрет особи злочинця, винної у скоєнні контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів / П.А. Горбаченко // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. – 2016. – Серія ПРАВО. – Випуск 36. – Том 2. – Л. 84–88.
15. Тимошенко В.А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам: [монографія] / В.А. Тимошенко. – К.: НА СБ України, 2006. – 456 с.
16. Стригун Д.Ю. Проблеми протидії контрабанді наркотичних засобів та шляхи їх вирішення / Д. Ю. Стригун // *Юридична Україна*. – 2010. – № 2. – С. 120–123.
17. Мелюх В.П. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/melyuh-vp-osoba-zlochintsya-yak-element-kriminalistichnoyi-harakteristiki-kontrabandi-narkotichnih-zasobiv>.